

Vor gamle røgter, Per Bredkjær.

En bondegård var i min barndom som en stat i staten, regeringsformen var enevælde, men lykke og trivsel afhang af undersåtternes til-



lid og forståelse hver på sin plads. To af dem har en særlig plads i min erindring. - Der var Kristian, andenkarlen gennem en lille menneskealder, Mikkell Kristian Andreasen Lyng, som vi, når vi var i drillehjørnet, omskrev til Ræven Kr. Andreasen, "Illebrændsel". Han var mørkeblind, det blev også udnyttet af ungerne, men han bar ikke nag. Hans tale var ikke altid lige høvisk, og han bandede, hvad dog ikke indbød til efterligning hos drengene. - En modsætning til ham var Per Bredkjær, han indtog en særstilling, var som groet fast til gården. Jeg ved ikke engang, om han fik fast løn, skulle han bruge penge, fik han dem og naturligvis ophold til sig og sin kone, An Dort, som vi kaldte hende. Han levede på Gården i ca. 50 år, døde 1919, så han må være begyndt under bedstefar. - Da han skulle giftes mente far, han burde have en Ejendom selv og hjalp ham til at købe en mindre gård, Vejhus, som vi i min barndom kaldte "æ sted", men den dygtige karl, som folk mente var uundværlig for far - det kunne da ikke gå uden ham! - var ingen dygtig administrator, far måtte overtage Vejhus og drev den sammen med Troldborg, mens Per igen fik sin plads som forkarl, og han følte sig hjemme, og han og den elskelige An Dort beholdt deres hjem. - Disse to mennesker er knyttet til vore barndomsminder, fra vi var ganske små. De behandlede os som deres egne, selv havde de ingen børn. Vor lille bror Ove Christian kunne også lide at sove der om

hatten, da mor var død. Derved blev han holdt borte fra os, da han fik difteritis. Det var 1895, og han var 5 årgl. Kun far besøgte sin lille dreng, de andre børn blev skånet for smitte. Da lille Ove Chr. fik at vide, at han skulle op til mor i himlen, ville han gerne have lært bogstaverne, han ville gerne vise hende, at han kunne dem. - Far måtte altså også give slip på ham, mon ikke far fandt samme trøst, som hans lille dreng var klar over, at han nu skulle være hos sin mor. De andre otte fik han lov at leve livet sammen med, de har alle fået et langt liv tilmålt.

- Selvom Per Br. nok havde prøvet andre steder, fik han altså sin gerning på Troldborg. Han kunne lide at fortælle om sin plads hos Lauge og Sidsel Mari og Rønland, Erik Bertelse har ikke gjort det mere interessant i sin bog "Harboørefolk". Han fortalte også om sin anden plads i Nr. Lund hos kunstmaler Niels Bjerres mor, Maren, som var en meget dygtig og grumme bestemt kone. Når hendes sind var i oprør, "rend hun rundt om æ skåsten", mens hun læste synderen teksten, fortalte han. Han mente vel, at hun ikke gav sig tid til at blive stå-ende, men løb fra stue til stue, den pågældende, der var skyld i øpgøret, turde ikke forsvinde, før sagen var klaret. - Det står for mig, at Per i min tid var forkarl om sommeren og Røgter om vinteren. Han endte som aftægtsmand i den forstand, at han fik sit underhold fra gården, både han og An Dort, ^{de} fik aldrig alderdomsunderstøttelse af det offentlige. - Den første om morgenen på gårde var Per; der skulle malkes, pigen måtte purre, kom hun ikke straks; inden Per fik malket den første ko, vankede der en sjat vand i hovedet, han selv sov aldrig over, men tog uden hensyn til vejret sin morgenvandring. - Også os, Skolebørnene, purrede han, vi skulle mø-

de kl. 6. Var det svært at få liv i os, tog han og satte os på bordet, der faldt vi da ikke i søvn igen. Husbestyrerinden sørgede for morgenmad og madpakke, mens Per puttede et par halmviske, som han havde flettet til vore træsko, i skoletasken, hvis det var vådt vejr, vi skulle ikke sidde med våde fødder. Sådan fik han efter mors død tit lejlighed til at vise os omsorg. Per vidste råd for alting, han opmuntrede os og hjalp os gennem vore små genvordigheder. Var vejret slemt i de korte dage, gik han os ofte i møde, når vi i mørkningen kom fra skole, så puttede vi vor kolde hånd ind i hans varme, og vi var trygge. Højene, vi skulle forbi, var ved aftentid lidt skumle. Man havde jo også fortalt, at dronning Margrethe færdes der, noget hed jo "Dronningens Led", måske var det efter hende. Og der gik også en hovedløs hest, sagde man, men hvad mange havde set, var en brok, og den ville bide. Først når der knagede holdt den op. Der var ingen grund til at dvæle for længe på stien ved Firhøj i mørkningen. Stinne og jeg fulgtes jo trofast ad, Jeg var stor og kraftig, hun spinkel og lettere at slå ud. Som mindre græd hun tit, og Per trøstede og sang for hende, jeg husker en der endte: "O, hvad lykke, Jeg skal aldrig græde mer!" En strofe fra Harboøre-sangbogen. Stinnes temperament var som aprilsvejret, men livsglæden havde overtaget hendes optræden gav anledning til, at hun tit måtte høre, at hun nok blev skuespillerinde, det troede hun, var noget meget slemt. Til gengæld for Pers omsorg for os, ville vi gerne hjælpe ham, vi sparede ham tit for at flytte køer og fårene på fælleden, når ^{han} ingen anden hjælp havde. -

- Per var ikke særlig afholdt af sine medtjenere, han regnede dem ikke for sine ligestillede, han havde jo eget

hjem og var aldrig sammen med dem i fritiden, var familien ude, var Per deres overordnede og skulle nok holde hustugt. Per læste aldrig andre bøger end biblen og salmebogen, hvad der stod i aviser og nymodens bøger, anså han forløgn og umoralitet. Kristian derimod holdt meget af at læse, han læste undertiden højt for os, men Per nærrede en indgroet mistillid til disse oplæsninger. Engang greb han en ny ganske uskadelig Folkets almanak, som Kristian læste højt af, og smed den i kakkelovnen. Det var nu nær gået galt, for Kristian kunne blive "olm!" -

Som huslig hjælp var Per og An Dort - især for Stinne - uforlignelig. Stinne sendte altid ^{hvid} efter An Dort, når der var noget ekstra på færde. Hun og Per kendte alt vedrørende slagtning, bagning og brygning. Disse tre ting spillede en stor rolle i enhver landhusholdning dengang. Ingen Uden Per kunne "ilde" den store bagerovn. Vi små fulgte med megen interesse, hvorledes han smed den ene store tot lyng efter den anden ind i ^{den} kæmpemæssige bål, og vi ventede spændt på, at "æ svot mand" skulle komme ^{ud}, vi så ham aldrig, men Per sagde, at han skulle ud, så først var ovnen varm, og brødene skulle ind. Så var det med at komme af vejen, for nu blev de store rugbrød i løb bragt til ovnen, hvor Per med sin lange "skyder" placerede brødene, så mindst en snes kunne være der. Så blev ovnen lukket og klinet. Duften og smagen husker jeg endnu, intet brød kan måle sig dermed. Var det den store ovn, der gav brødene den uforlignelige smag? -

Per og An Dort elskede Stinne, så det var dem en stor glæde at gå hende til hånd. An Dort havde ellers sin gerning som Per sin. Der var opstaldet unghøvder i "æ sted" og dem til så hun, men hun havde også to gamle kvinder at passe, en sengeliggende, An Kræ Jensen, aftægtskonen, som de fik med

gården, og "æ gammel koun", An Dorts mor. Jeg husker bedst den sidste, en noget uformelig gammel kvinde i en lænestol. Jeg kan ikke huske, hun sagde noget, men jeg mindes, at hun sang aftensang, kun een: "I østen stiger solen op, på en melodi, jeg kun har hørt der, men som jeg husker endnu. Mon Laub kender den? Hun var vist lidt åndssløv, måske var det rigtigt, hvad man sagde, at hun havde været fordrukken, nu var hun i gode hænder. -

I køkkenet på Troldborg havde Per sin faste plads, hvor han hver formiddag fik en ekstra kop kaffe, han varmede selv kanden! Sin aftensmad tog han tit med hjem for at nyde den hos An Dort.- Det var navnlig småkræ og katte, der havde Pers kærlighed, og de fulgte ham, når han gik over gårdspladsen; fra sit fulde forklæde strøede han i overflod til hønsene, og kattene hørte straks, når mælken ved malkning strippedes i spanden, de havde deres fad stående, som straks blev fyldt. At malke var Pers bedste arbejde, så sang han med sin rene stemme sine yndlingssalmer, han kunne de mange vers udenad. Der var "Det koster ej for megen strid en himmel^{sind} kristen sjæl at blive" og "Dit ord, o Gud, som duggen kvæger" og mange flere. - I høstens tid, da han var forkarl, gik han jo foran med leen. Julie og jeg har bundet op efter ham, mens Kristian fulgte efter med sin opbinder, var det pigen, måtte vi række en hjælpende hånd, ved at binde de neg, hun havde ladet ligge. Der var fest over høsten, vi fik lov at lægge kræfter i, og vi havde dem og humør! Julie og jeg lod ingen lejlighed til morskab gå forbi, vi kunne lide det, men det havde ikke Stinnes interesse, hun holdt sig til det huslige. Derimod undrer det mig, at Per holdt så godt til det, han måtte hele sit liv slæbe på en udpræget vandbrok, som

lægerne måske ikke havde turdet binde an med - men han tog sin tårn. - Vinterarbejdet i stalden,² tror jeg, tiltalte ham mere,² mens plejlene slog taktfast i loen. -

Da Per måtte bukke under for alderdom og sygdom, var Stinne An Dort³ god støtte, han fik en omhyggelig pleje, og efter hans død var hun jo selv svag og trængte til tilsyn. -

Helt almindelige mennesker var Per og An Dort nu ikke. De tænkte mindre på sig selv end ~~på~~ dem de tjente - med glæde. Deres autoritetstro var urokkelig. Far var deres "højesteret", de højere materier var hans sag, de passede det, de var sat til. Skulle Per gøre sin borgerpligt, lagde han ikke skjul på, at han ville stemme som Jens Knudsen. Men deres tillid blev heller aldrig skuffet. Da Vejhus blev for brøstfældig, købte⁴ far det ældre hus, hvor Per døde, og An Dort boede, så længe hun kunne klare sig selv. - Jeg må endnu beundre far, at han hver morgen, da den gamle An Dort sad ene, gik sin morgentur op til hende for at holde den morgenandagt, som hun ikke selv kunne magte. Jeg ved ikke, hvor dygtig hun var til at læse, men selv Guds ord fik for hende mere vægt i fars mund, og til kirke kunne hun ikke gå de sidste år. -

En lille episode med en varmedunk må jeg lige anføre. Det kneb lidt for gamle An Dort at holde sig varm i sengen, og Stinne gav hende i den anledning en metalvarmedunk med skruelåg. An Dort var ikke fortrolig med brugen af den slags. Hun fyldte den med vand, skruede låget godt til og satte den ind i den varme kakkelovn. Da hun mente, at nu måtte den snart være god, skete katastrofen. Dunken eksploderede, og stumperne og det øverste af kakkelovnen spredtes rundt i stuen. Det var et rent under, at den gamle kone slap med skrækken.

Da hun ikke kunne klare sig selv, tog Margrethe hende til Harboøre. Bag huset i den lille have var der et par bistader. An Dort ville gerne gå til hænde, det havde hun villet alle dage. En dag hun puslede i haven, kom hun for nær til bistaderne, og pludselig for hele sværmen ud og satte sig på hende. Da hun blev befriet, var ansigt og hænder dækket med et utal af bibrod, men lægen trøstede med, at hun var for gammel til at tage større skade, en indsprøjtning ordnede det, og An Dort holdt sig siden på afstand af staderne. -

Til sidst havde hun svært ved at kende folk selv dem, hun holdt mest af. - Laura og Stinne var flinke til at besøge hende, selvom Laura mente, at hun ikke kunne kende dem. Stinne hævdede, at An Dort nok skulle blive ved at kende hende. De fik lyst til at prøve. - Først gik Laura ind i hendes lille kammer og hilste på hende. Tilsyneladende kendte An Dort hende ikke. Laura satte sig og ventede på, at Stinne skulle komme. På sin sædvanlige raske måde åbnede Stinne døren og sagde højt: "Goddav, An Dort!" "Goddav, Stinn!" svarede hun uden tøven, endog sit kælenavn til Stinne huskede hun. - Troldborg og hvad dertil hørte var det sidste, der slettedes i hendes bevidsthed. - An Dort døde 1929, de ligger begge begravet på Hugom kirkegård. -

+++++

"Æ gammel kovn", An Dorts mor, Johann' Mari var, tror jeg, søster til den statelige Anne Bjerre, som boede i den før omtalte lejlighed hos høkerens, som Troldborg beboede under byggeriet. - Ann Bjerre og hendes mand havde ejet og beboet Kokholm i Tørring. Deres tre navnkundige sønner var Fars nære bekendte. - Den ældste, Jens Bjerre, var præst, kom i landstinget og blev kirkeminister 1900. Det var ham, der afsatte pastor Anton M. Jensen, der som unitar ikke passede på Harboøre. - Peder Bjerre var proprietær og politikkør, og den yngste, Kristian Bjerre, stod far nærmest, han blev også præst og højskoleforstander. Han havde i sin ungdom tjent på Troldborg, hvorom han skriver i en bog og berømmer far som en sjælden vågen ung mand, der med dygtighed driver sin gård og følger med i tidens åndelige rørelser. -

Jeg traf ham i Udby, hvor han holdt foredrag, vi drak kaffe sammen hos mine venner Hr. Jensens. Jeg var stolt af at han kendte min far og mindedes tiden på Troldborg.

.....

Som et kapitel for sig kan jeg ikke nægte mig at om-
tale, hvad der jo satte præg på dagliglivet: Stinnes piger! -

Sjuskede kunne de være, ubehjælpssomme, men ofte søde børn, der var Stinne hengivne og gerne bøjede sig under hendes raske måde at tage dem på. De kunne vist ikke alle bestå intelligensprøven, men det forlangtes heller ikke, kun villighed. - De fik alle kælenavne. - Der var lille "Tulte" - ikke just "en høne så skøn, så skøn af krop", men glad og parat, når der blev kaldt, - der var "Kryk i ly", lidt forhutlet, men uforfærdet, ofte i krig med karlene. Jeg husker, hun skulle bringe kaffe ind til karlene, men var netop i lag med at pudse lamper og tog sig ikke i agt, så det sporedes på smagen. Da karlene klagede, fik de til svar: "Kan I ikke drikke kaffe med petroleum i, kan I blive fri!" Nogen betroet post kunne man ikke give hende. - Der var Mette med de brune, blide hundeøjne, der på grund af "omstændighederne" blev gift med karlen, Far ville ikke, at han skulle svigte hende - og det er gået! - Havde Stinne brug for virkelig hjælp, så havde vi jo den trofaste An Dorth, men der var også Karen Murer! Hun var ikke helt almindelig! Hun havde været så uheldig - formedelst sin mands hidsighed - at slå hovedet så hårdt mod kakkelovnen, at hun derved mistede største parten af sit medfødte omdømme. Dog havde hun bevaret så meget, at hun fandt en stadig fornøjelse i at drille manden, hvad han jo nok fortjente. - Hun havde en listende, fnisende måde at optræde på, men var inderlig god mod dem, der havde vundet hendes hengivenhed, og dertil hørte Stinne og forresten hele familien. Da hun så Helga første gang, tænkte hun højt, som hun havde for vane: "Dejlig, ligesom hans egne!" Dermed var Helga accepteret. - Hun var altid parat til hjælp, men ikke altid lige heldig. - Jeg husker en lørdag aften, jeg lige var kommet hjem. Alt i køkkenet skinnede af pudsning og vask, da kom Kårn, som vi kaldte hende, med en svingende spand vand, som hun hældte i vandgryden, som var fyldt i forvejen. Der blev stor oversvømmelse over det blanke komfur og det nyvaskede gulv. Kårn jamrede så højlydt, at Stinne næsten glemte at skælde ud. - Et par aftener før jul havde Far og jeg været i Lemvig for at købe de sidste julegaver, bl.a. en stol, så vi skulle hentes ved station med vogn, men karlen lod vente på sig, og det fæg og knøg! Endelig kom vognen, Kårn var med, og vi kom hjem. - Senere spurgte Stinne hende, hvad Far havde sagt til, at vognen kom for sent. "Jov," sagde Kårn, "han sagde: Hvad fanden ligger du og ven-

der efter!" - "Men Kårn dog, Far bander da ikke!" - "Ah nej, wård mi mund!" sagde hun med sin sædvanlige fnisen og holdt hånden for, som for at der ikke skulle slippe flere tanker ud. - Inden hun gik hjem, fik hun gerne, hvad der var af udkræds og afrygning, den stimulans havde hun vænnet sig til. - Ja, dengang var der endnu originaler til! - hvis hun da kan henregnes dertil. - Men gennem en gård færdes en strøm af mennesker, som alle giver deres vekslende bidrag til gårdens "ansigt"; handelsmænd, omstrejffere, skærslippere beder ugenert om herberg, og sjældent går de forgæves, der er altid plads i halmen i laden eller i en tom bås i den lune stald, mad bliver dem aldrig nægtet. Nogle af dem er som trækfugle, der kommer ved visse årstider, andre søger arbejde for kortere tid, kloge, fordrukne eller tossede mellem hinanden, men sjældent onde mennesker, man kunne endog få en vis sympati for disse hjemløse, der søgte tilflugt. - Blandt de stadigt tilbagevendende var Johannes Lomborg. Han var næsten altid ren og ordentlig i tøjet og søgte arbejde, når brændevinsflasken var tom, derfor havde han en plads på loftet, hvor han ofte sov. Var han særlig fuld, kunne han vrøvle og buldre deroppe, så Stinne kunne høre ham, så gik hun til loftstrappen og råbte til ham om at få ro - uden frygt, og han svarede: "Ja, ja, bitte Stinne, ja, ja!" og gjorde sig umager for at være stille. Han ville nok søge arbejde, men ville gerne snyde Far ved at bede om forskud til forskelligt, og når Far så ikke kunne sige nej, var han væk, men kom frejdigt igen, når pungen og flasken var tom. -

Og så var der Kræ Betteper eller tovlige Peder, som han også kaldtes. Han var under kommunens forsyrg, men fik lov at arbejde i gårdene, han kom gerne på Troldborg. Hans appetit var enestående og hans humør ukuelig. Han gik på som en damp-tromle og kom derfor tit galt af sted. Han ville gerne fortælle - tit uden større sammenhæng, en af hans historier var om en, "københavnsrejse," da han skulle besøge sin søster i Kbh. Mærkværdigvis kom han levende hjem, men lidt voldsomt har det sommetider gået til, fortalte han, som da ^{hånd} han stormede mod færgen ved Lille Bælt med en kuffert i hver "æ wælt et par kvindfolk", fortalte han, men selv nåede han uskadt hjem. - Hans største ønske var at hilse på kongen, det opnåede han, da kong Frederik d. 8 var på Bovbjerg. Per var udstyret med diplomatfrakke, som drengene lidt ublidt havde fået slidset til nakken, måske for at holde ham tilbage, men han fik maset sig frem, da kongen hilste på honoratiories, og trykket kongens hånd, inden han blev fjernet. Han fik lige bedt kongen om at skaffe sig en plads i Kbh. -